

Такризи

муқарризи расмӣ ба диссертатсияи Умаров Зухриддин Тоштемирович дар мавзун “Пайдонш ва ташаккули нашрияҳои даврии ўзбекзабон дар Тоҷикистон” барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои филологӣ аз рӯйи ихтисоси 10.01.10 – Рӯзноманигорӣ. – Душанбе, 2024. – 178 с.

Аз замони ба даст овардани Истиқлоли давлатӣ беш аз се даҳсола гузашт. Ин давраи бо ташаккул ва инкишофи низоми нави медиаи Тоҷикистон алоқаманд аст. Дар сохтори матбуот доираи васеи нашрияҳои даврӣ – ҷамъиятию сиёсӣ, фарҳангию фароғатӣ, соҳавию бачагона ва бо забонҳои русию ўзбекӣ, ки барои мубодилаи васеъмиқёси иттилоот дар саросари кишвар пешбинӣ шудаанд, ҷойи махсусро ишғол кардаанд.

Дар замони муосир матбуот яке аз рукҳои асосӣ, муҳимтарин ва пешбарандаи ҷомеа ба шумор рафта, бурду бохт дар бисёр ҷабҳаҳои ҳаёти ҷамъиятӣ ба фаъолияти воситаҳои ахбори омма марбут мебошад. Воситаҳои ахбори омма бо фаъолияти ҳамаҷунбаи худ бо роҳи таҳлилу масъалагузори соҳаҳои гуногуни ҳаёти ҷамъиятӣ дар ҳалли масъалаҳои мушаххаси сиёсӣ, иҷтимоию иқтисодӣ ва фарҳангӣ кумак мерасонад.

Бо дарназардошти ин, дар илми журналистикаи тоҷик омӯзиш ва таҳқиқи омилҳо, заминаҳои таъсис ва ташаккули матбуоти тоҷик, таҳлили рушду инкишофи он дар солҳои гуногун, мавзӯ, қолаб ва жанрҳои публитсистӣ аз мавзӯҳои бунёдӣ ба шумор мераванд. Аз ин ҷост, ки то ба имрӯз дар ин самт таҳқиқоти илмӣ арзишманд анҷом дода шудааст.

Вале дар бораи таърих ва ташаккул, хусусиятҳо ва мавзӯҳои нашрияҳои ўзбекзабони Тоҷикистон таҳқиқи ҷудоғонаи илмӣ анҷом дода нашудааст. Мавзӯи таҳқиқи мавриди назар аз зумраи мавзӯҳо ва масоили пажӯҳишиест, ки ба самти журналистика ва шиносномаи ихтисоси илмӣ 10.01.10 – Рӯзноманигорӣ қомилан мувофиқат менамояд.

Аҳамияти мавзӯи диссертатсияи номзоди Умаров Зухриддин Тоштемирович дар он зоҳир мегардад, ки журналистикаи ўзбекзабони Тоҷикистон таҳаввул ёфта, дар баробари анъанаҳои воқеанигории суннатӣ, аносири гуногуни иҷтимоиву ҳунариро касб намудааст. Ба ин раванд таҳлили заминаҳои пайдоиш ва ташаккули нашрияҳои даврии ўзбекзабон дар Тоҷикистон, инъикоси ҳаёти фарҳангию адабии мардуми тоҷикӣ дар даврони муосир талаби рӯз аст.

Аз ин нуқтаи назар метавон гуфт, ки интиҳоби мавзӯи «Пайдонш ва ташаккули нашрияҳои даврии ўзбекзабон дар Тоҷикистон» барои таҳқиқи

илми диссертационӣ муҳим буда, натиҷаҳои он барои ташаккули илми рӯзноманигории тоҷик аз аҳаммият холи нест.

Навгонии илми диссертатсия дар он зоҳир меёбад, ки омилу заминаҳои сиёсӣ, иҷтимоӣ, фарҳангии пайдоиши нашрияҳои ўзбекзабон дар Тоҷикистон, марҳилаҳои рушди матбуоти даврии ўзбекзабон, саҳми нашрияҳои расмӣ ва ғайриҳукумати ўзбекзабон дар баррасӣ ва инъикоси мавзӯҳои хувияти миллӣ, тарғиби забон, урфу одат, анъана ва фарҳанги миллӣ, вижаҳои жанрию мавзӯии матбуоти даврии ўзбекзабони Тоҷикистон муайян карда шудааст.

Этимоднокии натиҷаҳои таҳқиқ бо он собит мешавад, ки масъалаҳои ба миён гузоштаи унвонҷӯ ва мавзӯи таҳқиқ то дараҷае мантиқӣ буда, мақсад ва вазифаҳои пажӯҳиш ба таври мушаххас ба шакл дароварда шудааст. Сохтори илми муқаддима қомилан риоя шуда, аҳаммияти мавзӯ асоснок, ҳадаф ва вазифаҳои таҳқиқот шарҳ, арзиши назариву амалии он мушаххас карда шудааст ва нуктаҳои ба ҳимоя пешниҳодшаванда асоснок гардидаанд.

Рисолаи мазкур **арзиши лозимаи илмиву амалиро** дорост. Муҳтавои диссертатсия донишҳои назариявӣ ва амалии соҳаи рӯзноманигориро афзуда, дар ташаккули маърифати илмӣ ва амалии муҳаққиқони соҳа таъсири мусбат гузошта метавонад. Маводи таҳқиқотро ҳангоми таълифи васоити таълимӣ, китобҳои дарсӣ, машғулиятҳои амалии рӯзноманигорӣ ва таълими фанҳои таърихи журналистикаи тоҷик, матбуоти маҳаллии Тоҷикистон ва курсҳои махсус метавон истифода кард.

Дар тақя ба мазмуни диссертатсия ва таълифи рисола метавон гуфт, ки муаллифи он Умаров Зухриддин Тоштемирович қори илми нисбатан пурраро ба анҷом расонидааст. **Нуктаҳои ба ҳимоя пешниҳодшуда** хусусияти навгонӣ дошта, бо матни диссертатсия асоснок карда шудаанд.

Довталаби дараҷаи илмӣ доир ба мавзӯи диссертатсия 13 мақолаи илмӣ ба нашр расонидааст, ки аз ин номгӯй 5 мақола дар маҷаллаҳои тақризшавандаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ҷоп расидаанд. Маводи интишоргардида нуктаҳои асосӣ, натиҷаҳо ва мазмуни диссертатсияро инъикос намуда, **саҳми шахсии муаллифро** собит менамоянд.

Унвонҷӯ моҳияти мавзӯро ба қадри зарурӣ дарк карда, дар асоси методҳои таҳқиқи қори илмӣ онро дар шакли муқаддима, се боб, хулоса ва рӯйхати адабиёт ба шакл даровардааст, ки аз рӯйи талабот дуруст аст.

Сохтори диссертатсия низоми муайяни илмӣ дошта, тартиби таҳқиқи мавзӯ қадам ба қадам вазифаҳои бамиёнгӯзошташударо ҳал мекунад ва барои ҳосил шудани тарҳи комили пажӯҳиш мусоидат менамояд. Бобу фаслҳои диссертатсия ба ҳам алоқамандии мантиқӣ дошта, паҳлуҳои гуногуни мавзӯро фаро мегиранд.

Дар боби аввал, ки **“Заминаҳои пайдоиши рӯзномаҳои ўзбекзабон дар Тоҷикистон”** ном дорад, давраҳои инкишофи матбуоти даврии ўзбекӣ нишон дода шудааст.

Диссертант дар бораи таърихи ташаккули матбуоти ўзбекӣ сухан гуфта, аз рӯзномаву маҷаллаҳои дузабонаи замони Аморати Бухоро ёдовар шудааст. Ба навиштаи ӯ, пайдоиши матбуоти дузабона ба таъсис ёфтани рӯзномаи «Бухорои шариф» (11 март соли 1912), ки аввалин рӯзномаи сирф тоҷикӣ мебошад, вобаста аст. Баъди чоп шудани «Бухорои шариф» ҳамчун замимаи он нашри ҷаридаи ўзбекии «Тўрон» низ ба роҳ монда мешавад. Рӯзномаҳои «Бухорои шариф» ва «Тўрон» ба ҳамбастагии матбуоти тоҷикию ўзбекӣ оғоз бахшид. Гарчанде ин рӯзномаҳо умри дароз надида бошанд ҳам, дар муддати кӯтоҳ рисолати таърихӣ худро ба ҷо оварданд.

Агар ба таърихи нашрияҳои ўзбекзабони Тоҷикистон назар афканем, аввалини он рӯзномаи «Қизил Тоҷикистон» («Тоҷикистони сурх») аст, ки ҳамчун органи Кумитаи Марказии Ҳизби Коммунистии Тоҷикистон, Совети Олӣ ва Совети Вазирони Ҷумҳурии Шуравии Сотсиалистии Тоҷикистон аз моҳи феврал соли 1929 нашр мешавад. Ин рӯзномаи умумиҷумҳуриявӣ ўзбекзабони Ҷумҳурии Шуравии Сотсиалистии Тоҷикистон буд.

Ба навиштаи диссертант, бо ташкил шудани Ҷумҳурии Шуравии Сотсиалистии Тоҷикистон забони ўзбекӣ дар қатори забони тоҷикӣ яке аз забонҳои асосии маҳаллӣ ба ҳисоб мерафт. Аз ин рӯ, барои тарғиби сиёсати ҳизб рӯзномаи ўзбекзабон лозим буд. Бо ин сабабҳо дар Тоҷикистон дар баробари рӯзномаҳои тоҷикӣ нашрияҳои ўзбекзабон низ таъсис дода шуданд.

Дар боби мазкур диссертант ба сарчашмаҳои таърихӣ, адабиёти илмӣ ва осори дар матбуот нашргардида така намуда, таърихи пайдоиш ва ташаккули нашрияҳои ўзбекзабони сатҳи ҷумҳуриявӣ, вилоятӣ ва шаҳрию ноҳиявиро мушаххас кардааст. Дар замон шуравӣ нашрияҳои дузабонаи Тоҷикистон фаъолияти пурсамар доштанд. Вале баъд аз солҳои 90-уми асри гузашта аксарияти ин рӯзномаҳо бо сабаби набудани кадрҳои журналистии донандаи забони ўзбекӣ, мушкилоти молиявӣ нашри саҳифаҳои ўзбекиро маҳдуд карданд.

Тибки таҳлилу хулосагирии унвонҷӯ, имрӯз нисбат ба рӯзномаҳои дузабонаи вилояти Сугд ва водии Ҳисор нашрияҳои минтақаи ҷанубии Тоҷикистон бо забони ўзбекӣ кам мавод ҷоп мекунанд ва он хабару мақолаҳоеро, ки ҷоп мекунанд, аз саҳву хатоҳо ори нестанд. “Шояд ин талаботи замону хости ашхоси гуногун бошад, вале дар шаҳру ноҳияе, ки он ҷо мардуми ўзбекзабон зиёданд ва ҳамсарҳал бо Ҷумҳурии Ўзбекистон мебошанд, бояд рӯзнома, агар имкон набошад, саҳифаи ўзбекиро нигоҳ доштан лозим аст. Ваъзи молиявӣ, норасони кадрӣ, бетаваҷҷуҳии мақомоти марбута ва шахсони масъул ба фаъолияти рӯзномаҳои маҳаллии ўзбекзабон ва саҳифаҳои ўзбекии нашрияҳои тоҷикӣ дар маҳалҳо боис гаштааст, ки онҳо аз ҷамъи мардум дур монанд ва ба ин ҳол гирифтोर шаванд”, - хулоса кардааст диссертант.

Ба таъбири ӯ, дар замони имрӯза ба матбуот тавачҷуҳи бештар мебояд, махсусан, ба рӯзномаву маҷаллаҳо, ки бо забони ақаллиятҳои миллӣ нашр мешаванд, нигаронида шаванд. Ба ин васила давлату Ҳукумат метавонад, сиёсати пешгирифтаи худро дар байни ин қишри ҷомеа тарғибу ташвиқ намояд, онҳоро аз ҳар гуна идеяҳои бегона ҳифз намояд, зеро ҳар сухане, ки ба забони худ мардум гуфта мешавад, муассиртар аст.

Ин василаест, ки метавонад мардумро дар атрофи сиёсати давлату Ҳукумат, ваҳдату иттиҳод ва дӯстиву бародарӣ сарҷамъ намояд.

Боби дуюми диссертатсия **“Истиклолият ва рушди нашрияҳои даврии ўзбекзабон”** ном дошта, дар он таҳаввули рӯзномаҳои вилоятии замони муосир, пайдоиш ва инкишофи нашрияҳои ғайридавлатии ўзбекзабон, инчунин нашрияи ўзбекии “Замондош”, ки дар замони Истиклоли давлатӣ яке аз нашрияҳои серхонанда миёни сокинони ўзбекзабон будааст, мавриди таҳлил ва таҳқиқ қарор гирифтааст. Дар ин боб диссертант ба таърихи таъсиси нашрияҳои вилоятии “Сугд ҳақиқати” ва “Дӯстлик” рӯҷу намуда, набудани кадрҳои ҷавони журналистикаи ўзбекзабонро аз мушкилоти асосии нашрияҳои мазкур унвон кардааст.

Истиклолияти давлатӣ ва заминаҳои сиёсиву иҷтимоӣ боис шуд, ки намунаҳои нашрияҳои ғайридавлатии ўзбекзабон низ дар фазои иттилоотӣ арзи ҳастӣ намояд, зеро барои ба вучуд омадани рӯзномаву маҷаллаҳои хусусии ўзбекзабон талабот, имконот ва шароити мусонди сиёсиву ҳуқуқӣ пайдо шуда буд.

Дар натиҷаи омӯзиши таърих, мавзӯ ва мундариҷаи матбуоти ғайридавлатии ўзбекии Тоҷикистон диссертант ин нашрияҳоро ба навҳои зерин ҷудо намудааст:

- нашрияҳои ҷамъият ва марказҳои фарҳангии ўзбекони Тоҷикистон;
- нашрияҳои хизбӣ;
- маҷаллаҳои адабӣ;
- рӯзномаҳои хусусӣ;
- нашрияҳои соҳавӣ.

Тибқи хулосаи диссертант, матбуоти ғайридавлатии ўзбекзабон дар Тоҷикистон имрӯз фаъолияти пурсамар надорад.

Диссертант боби сеюми рисолатро **“Мавқеи жанрҳои публитсистӣ дар нашрияҳои даврии ўзбекзабон”** номгузорӣ карда, ба ду фасл таҷзия намудааст: **“Вижагиҳои жанрӣ ва мавзӯӣ”** ва **“Инъикоси мавзӯҳои мубрами рӯз дар қолаби жанрҳои публитсистӣ”**.

Дар ин боб матолиби нашрияҳои ўзбекии **“Замондош”** ва **“Халқ овози”** ба баррасӣ ва таҳлил гирифта шудаанд. Аз омӯзиши диссертант бармеояд, ки **«Замондош»** дар як муддати кӯтоҳ дар фазои иттилоотии кишвар ҷойи муносиб дарёфт карда, масъалаҳои сиёсӣ иҷтимоӣ ҷомеаро инъикос ва ба хонанда пешниҳод намудааст. Диссертант мавзӯи дӯстии халқҳо ва масъалаҳои обро дар қолабҳои жанрӣ ба риштаи таҳқиқ кашида, аммо қайд кардааст, ки дар мавзӯҳои дигар жанрҳои гуногун васеъ истифода мешаванд.

Хулосаи диссертатсияи Умаров Зухриддин Тоштемирович фарогири асоситарин ва муҳимтарин бардоштҳои илмӣ муаллиф буда, дар 15 банд фароҳам омадаанд ва истиноди зарурӣ дар охири ҳар банд ба мақола ва таълифоти доғалаби дараҷаи илмӣ оварда шудааст.

Бо вучуди ин дар диссертатсия баъзе камбудихо ба назар мерасад, ки ислоҳи онҳо дараҷаи илмӣ рисолатро афзун менамояд:

1. Музокираҳои илмӣ дар фаслҳои якуму дуюми боби аввали диссертатсия зиёд аст ва хуб мешавад, ки аз мавқеи баъзе шахсиятҳо дар таъсиси рӯзномаҳои ўзбекзабон ба таври қатъитар гуфта шаванд.

2. Номи боби сеюми қор **“Мавқеи жанрҳои публитсистӣ дар нашрияҳои даврии ўзбекзабон”** аст, вале дар зербоби якум вижагиҳои мавзӯӣ ва жанрии нашрияи **“Замондош”** ва дар зербоби дуум дар рӯзномаи ҷумҳуриявӣ **“Халқ овози”** дар алоҳидагӣ таҳлил шудааст. Бояд дар муқаддимаи ин боб объекти таҳқиқ, ки ҳамагӣ ду нашрия аст, ишора карда мешуд. Гузашта аз ин, агар ин боб аз се зербоб тартиб дода шуда, ҷойгоҳи жанрҳои хабарӣ, таҳлилий ва бадеӣ-публитсистӣ дар ин нашрияҳо гурӯҳбандӣ ва бо истифода аз усули таҳлили муқоисавӣ таҳқиқ мешуданд, аз манфиат холӣ намебуд.

3. Дар баробари ишора кардани мушкилоти кадрӣ, обуна, кам будани саҳифаҳои ӯзбекӣ дар нашрияҳои маҳаллии Тоҷикистон, инчунин аз дастгирии давлатӣ бархӯрдор будани нашрияҳои ӯзбекзабон дар Тоҷикистонро ҳамчун падидаи мусбат нишон додан аз рӯи инсоф мебуд. Бахусус дар ҳоле ки барои мисол нашрияи ҷумҳуриявии “Овози тоҷик” дар Ӯзбекистон ҳамагӣ 242 обуначӣ дорад, аммо нашрияи ҷумҳуриявии “Халқ овози” дар Тоҷикистон солона беш аз 10 ҳазор обуначӣ дорад.

4. Дар рисола ҷо-ҷо ғалатҳои имлоӣ ва аломатҳои китобат ҷой доранд (сах. 19, 39, 58, 78, 93, 124, 140...), аз ҷумла дар автореферати диссертатсия номи мавзӯ бо забони русӣ ислоталаб аст.

Албатта, ин норасоӣҳо арзиши илмӣ диссертатсияро кам намекунанд ва хангоми таҳия ва наشري монография ба назар гирифтани онҳо арзиш ва аҳамияти илмию амалии кори таҳқиқии Умаров Зухриддин Тоштемировичро бештар хоҳад кард.

Автореферат ва мақолаҳои, ки докталаби дараҷаи илмӣ оид ба мавзӯи таҳқиқшаванда нашр намудааст, муҳтавои асосии диссертатсияро фаро гирифтаанд. Мавзӯи интихобнамудаи ӯ ба доираи мавзӯи ва масъалаҳои таҳқиқии шиносномаи ихтисоси илмӣ 10.01.10 – Рӯзноманигорӣ қомилан мувофиқат менамояд.

Қорқарди амалии натиҷаҳои таҳқиқ ва наشري таълифоти илмӣ дар мавзӯи диссертатсия ба меъёр ва талаботи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷавобгӯ мебошанд.

Хулоса, диссертатсияи номзади Умаров Зухриддин Тоштемирович дар мавзӯи “Пайдоиш ва ташаккули нашрияҳои даврии ӯзбекзабон дар Тоҷикистон” ба талаботи бандҳои 31, 33, 34, 35-и Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ, ки бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июни соли 2021, таҳти № 267 тасдиқ шудааст, ҷавобгӯ буда, муаллифи он ба дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои филологӣ аз рӯи ихтисоси 10.01.10 – Рӯзноманигорӣ сазовор мебошад.

Муқарризи расмӣ:

номзади илмҳои филологӣ,
сармуҳаррири рӯзномаи
вилоятии «Хатлон»

 Маъмурзода Н.М.

14 марти соли 2024

Суроға: 735140, Ҷумҳурии Тоҷикистон,
шаҳри Бохтар, кӯчаи А. Юсуфӣ, х. 12.
Тел.: (+992) 918-69-64-66
E-mail: nosirjon@mail.ru

Имзон Маъмурзода Носирҷони
Маъмурро тасдиқ мекунам:
нозири кадрҳои рӯзномаи
вилоятии “Хатлон”

Худойдодзода З.

Суроға: 735140, Ҷумҳурии Тоҷикистон,
шаҳри Бохтар, кӯчаи Логинов, 12.
Тел.: (+992 83222) 2-88-17.
E-mail: khatlon.tj@mail.ru

14 марти соли 2024